

INGLIZ TILIDA “SOG‘LIQ” KONSEPTINING LEKSIK-SEMANTIK TADQIQ

Maxmudova Aziza Murod qizi

Urganch RANCH texnologiya universiteti

Lingvistika (ingliz tili) 2-kurs talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20341236>

Annotatsiya. Mazkur maqolada ingliz tilidagi “sog‘liq” konseptining leksik-semantik xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida “health” konsepti bilan bog‘liq asosiy leksik birliklar, ularning semantik maydoni, sinonimik va antonimik munosabatlari hamda til va madaniyatdagi o‘rni o‘rganildi. Ingliz tilida sog‘liq tushunchasining nafaqat fiziologik holat, balki insonning ruhiy, ijtimoiy va emotsional barqarorligini ham ifodalashi ko‘rsatib berildi.

Kalit so‘zlar: *sog‘liq konsepti, health, leksik-semantik tahlil, semantik maydon, ingliz tili, konsept, sinonimiya, antonimiya, til va madaniyat, lingvokulturologiya.*

Kirish. Til inson tafakkurining mahsuli bo‘lib, unda xalqning madaniyati, qadriyatlari va dunyoqarashi mujassam bo‘ladi. Har bir tilda muhim ijtimoiy va madaniy tushunchalarni ifodalovchi konseptlar mavjud bo‘lib, ular tilshunoslikda keng o‘rganiladi. Shunday konseptlardan biri “sog‘liq” konseptidir. Zamonaviy jamiyatda sog‘liq inson hayotining eng muhim omillaridan biri sifatida qaraladi. Shu sababli ingliz tilida ham “health” tushunchasi keng qo‘llanilib, turli leksik va semantik vositalar orqali ifodalanadi.

“Sog‘liq” konsepti qadim zamonlardan buyon insoniyat tafakkurida muhim o‘rin tutib kelgan. Avvallari sog‘liq asosan kasallikning yo‘qligi sifatida tushunilgan bo‘lsa, bugungi kunda bu tushuncha ancha keng ma‘noda qo‘llanadi. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti sog‘liqni insonning jismoniy, ruhiy va ijtimoiy jihatdan to‘liq farovon holati sifatida izohlaydi. Bu esa “health” konseptining tilshunoslikdagi semantik doirasini yanada kengaytiradi.

Mazkur maqolaning maqsadi ingliz tilidagi “health” konseptining leksik-semantik xususiyatlarini o‘rganish, uning semantik maydonini tahlil qilish va til hamda madaniyatdagi o‘rnini aniqlashdan iborat. Tadqiqot davomida konsept bilan bog‘liq leksik birliklar, iboralar, frazeologizmlar hamda ularning ma‘no xususiyatlari tahlil qilinadi.

Adabiyotlar sharhi. Konsept tushunchasi kognitiv tilshunoslikning asosiy kategoriyalaridan biri hisoblanadi. Bu borada V. A. Maslova, Yu. S. Stepanov, N. D. Arutyunova kabi olimlar konseptni inson tafakkurining muhim elementi sifatida talqin qilganlar. Ularning fikricha, konsept til, tafakkur va madaniyatning o‘zaro bog‘liqligini ifodalaydi.

Ingliz tilidagi “health” konsepti ham ko‘plab tadqiqotchilar tomonidan o‘rganilgan. A. Wierzbicka sog‘liq tushunchasining turli madaniyatlardagi ifodasini tahlil qilib, uning milliy-madaniy xususiyatlarini ochib bergan. Shuningdek, George Lakoff va Mark Johnson konseptual metafora nazariyasi asosida sog‘liq tushunchasining metaforik ifodalarini tadqiq qilganlar.

Lingvokulturologik tadqiqotlarda sog‘liq konsepti inson qadriyatlari bilan bog‘liq holda ko‘rib chiqiladi. Masalan, ingliz tilida “Health is wealth” maqoli sog‘liqning inson hayotidagi ahamiyatini ifodalaydi. Ushbu maqol sog‘liqni boyluk bilan tenglashtiradi va uning inson uchun eng katta ne‘mat ekanligini ko‘rsatadi.

Shuningdek, zamonaviy ingliz tilida sog‘liq konsepti bilan bog‘liq yangi terminlar va iboralar paydo bo‘lmoqda. “Mental health”, “healthy lifestyle”, “well-being”, “fitness”, “self-care” kabi birliklar bugungi kundagi sog‘lom turmush tarzining muhim elementlarini ifodalaydi.

Muhokama va natijalar. Tadqiqot davomida ingliz tilidagi “health” konseptining keng semantik maydonga ega ekanligi aniqlandi. Ushbu konsept bilan bog‘liq leksik birliklarni bir necha guruhlariga ajratish mumkin.

1. Sog‘liqning fiziologik holatini ifodalovchi birliklar. Bu guruhga inson organizmining jismoniy holatini ifodalovchi so‘zlar kiradi: health, healthy, fitness, strength, wellness, vitality

Masalan:

“Regular exercise improves health.”

“She follows a healthy diet.”

Mazkur birliklar inson organizmining normal faoliyat yuritishini va sog‘lom turmush tarzini ifodalaydi.

2. Ruhiiy va emotsional holat bilan bog‘liq birliklar

Zamonaviy ingliz tilida sog‘liq tushunchasi ruhiy holat bilan ham chambarchas bog‘liq: mental health, emotional stability, psychological well-being, peace of mind

Misollar:

“Mental health is as important as physical health.”

“Meditation helps people achieve peace of mind.”

Bu birliklar sog‘liqning faqat jismoniy emas, balki psixologik jihatlarini ham aks ettiradi.

3. Sog‘liq konseptining antonimik maydoni. “Health” konseptiga qarama-qarshi ma‘noda quyidagi birliklar qo‘llanadi: illness, disease, sickness, weakness, disorder

Masalan:

“Poor nutrition may lead to disease.”

“Stress can cause mental illness.”

Ushbu antonimik birliklar sog‘liqning buzilishi bilan bog‘liq holatlarni ifodalaydi.

4. Frazologik birliklar va maqollar. Ingliz tilida sog‘liq konsepti ko‘plab frazeologizmlar va maqollarda aks etadi: “Health is wealth.”, “An apple a day keeps the doctor away.”, “Fit as a fiddle.”

Mazkur iboralar ingliz xalqi madaniyatida sog‘liqning muhim qadriyat ekanligini ko‘rsatadi.

5. Konseptual metaforalar. Tadqiqot davomida sog‘liq konsepti metaforik vositalar orqali ham ifodalanishi aniqlandi. Masalan: *“He is in good shape.”*, *“She is full of energy.”*, *“A healthy mind in a healthy body.”* Bu metaforalar insonning jismoniy va ruhiy holatini obrazli tarzda ifodalaydi. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, ingliz tilidagi “health” konsepti quyidagi xususiyatlarga ega:

1. Keng semantik maydonga ega;
2. Jismoniy, ruhiy va ijtimoiy holatni birgalikda ifodalaydi;
3. Madaniy qadriyatlar bilan chambarchas bog‘langan;
4. Frazologik birliklar va metaforalar orqali faol ifodalanadi;
5. Zamonaviy jamiyatdagi sog‘lom turmush tarzi bilan bog‘liq yangi leksik birliklar bilan boyib bormoqda.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, ingliz tilidagi “health” konsepti murakkab va ko‘p qirrali semantik tuzilishga ega. Ushbu konsept inson hayotining jismoniy, ruhiy va ijtimoiy jihatlarini o‘zida mujassamlashtiradi. Tadqiqot natijalari ingliz tilida sog‘liq tushunchasi keng madaniy va lingvistik ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatdi. Shuningdek, sog‘liq konsepti bilan bog‘liq leksik birliklar zamonaviy jamiyat ehtiyojlari asosida doimiy ravishda rivojlanib bormoqda. Bu esa tilning jamiyatdagi o‘zgarishlarga mos ravishda boyib borishini tasdiqlaydi. Kelgusida mazkur konseptni qiyosiy tilshunoslik asosida boshqa tillar bilan taqqoslab o‘rganish muhim ilmiy natijalarni berishi mumkin.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Maslova V. A. Cognitive Linguistics. – Moscow: Academia, 2004.
2. Stepanov Yu. S. Constants: Dictionary of Russian Culture. – Moscow, 2001.
3. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. – Chicago: University of Chicago Press, 1980.
4. Wierzbicka A. Understanding Cultures through Their Key Words. – Oxford University Press, 1997.
5. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. – Cambridge University Press, 2003.
6. Hornby A. S. Oxford Advanced Learner’s Dictionary. – Oxford University Press, 2015.
7. Longman Dictionary of Contemporary English. – Pearson Education Limited, 2014.
8. World Health Organization. Constitution of the World Health Organization. – Geneva, 1948.
9. Safarov Sh. Kognitiv tilshunoslik asoslari. – Toshkent, 2006.
10. Mahmudov N. Til va madaniyat. – Toshkent: Ma’naviyat, 2013